

сільськогосподарського виробництва в умовах ринкової економіки шляхом передачі сільськогосподарським товаровиробникам на умовах лізингу машин та обладнання, надання виробничих послуг, організації технічного сервісу та для одержання прибутку від провадження підприємницької діяльності Кабінетом Міністрів України була створена НАК "Уккрагролізинг". Створення національної лізингової компанії – це обов'язковий елемент державної програми розвитку лізингу в агропромисловій сфері, але підходи до її фінансування недосконалі: не дотримуються терміни надходження коштів від приватизації державного майна, значна частина бюджетних позик не повертається, спостерігається хронічна несплата лізингових платежів.

IV. Висновки. Проаналізувавши функціонування ринку лізингових послуг в Україні, бачимо, що держава повинна проводити політику, спрямовану на активне сприяння його розвитку. У число заходів цієї підтримки слід віднести:

– створення дієвого механізму прискореної амортизації об'єктів лізингу;

– нарощення бюджетного фінансування, надання державних гарантій при здійсненні лізингових проектів;

– участь держави у створенні інфраструктури лізингової діяльності (створення страхових компаній, які забезпечать захист майнових і фінансових інтересів лізингодавців, лізингоодержувачів і виробників; інвестиц-

ійних компаній і фондів, які акумулюють грошові кошти для інвестування їх у лізингові проекти; консалтингових фірм) та ін.;

– застосування пільгового оподаткування для активізації діяльності комерційних лізингодавців.

1. Закон України "Про лізинг" від 16.12.97. № 723/97 ВР // Господарське законодавство України: правове регулювання господарських відносин: 3б. нормативних актів / Упорядник М.І. Камлик. – К.: Атіка, 2002. – С. 172–179 (зі змінами).

2. Закон України "Про внесення змін і доповнень до Закону України "Про лізинг" № 1381-IV від 11.12.2003 // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2004. – № 3 (96). – С. 3–7.

3. Борисов В. Лізинг в Україні должен быть // Финансовые услуги. – 2002. – № 5–6. – С. 26–27.

4. Вишняков И. Нужно помочь лізингу преодолеть барьеры! // Финансовые услуги. – 2002. – № 5–6. – С. 28–29.

5. Лагутін В.Д. Кредитування : теорія і практика: Навч. посіб. – К.: Знання, КОО, 2000. – 215 с.

6. Ошичук Я.В. Розвиток лізингу в Україні // Фінанси України. – 2005. – № 7. – С. 106–113.

7. Поплавська Ж.В., Поплавський В.Г. Фінансовий лізинг в агросфері // Фінанси України. – 2005. – № 8. – С. 91–100.

8. Румянцев С. Передумови зростання фінансового сектора // Цінні папери України. – 2003. – № 43(281). – С. 7.

9. www. dfr.gov.ua. За даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України.

The perspective form of investing of domestic economy, which able to bring back to life the process of technological update of production in Ukraine, there is leasing. State and prospects of development of leasing market are considered .

Пилипів Н.І.

СУТНІСТЬ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТЕРМІНУ «ЗАТРАТИ»

У статті з'ясовано сутність та економічний зміст терміну «затрати». Запропоновано варіант застосування термінів «витрати» і «затрати» в системі бухгалтерського обліку, а також розкрито взаємозв'язок між ними.

Ключові слова: витрати, затрати, ресурси виробництва, собівартість продукції

I. Вступ. У період становлення системи нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку, яка функціонує в умовах розвитку ринкових відносин, має місце

відсутність єдиноприйнятої термінології щодо визначення затрат, витрат, собівартості як самостійних категорій. У різних монографіях, підручниках автори в один і той же термін вкладають різний зміст. Існування протилежних точок зору можна пояснити насамперед відсутністю єдиного підходу до розуміння процесу виробництва. Це пояснюється тим, що для кожного конкретного виробництва у певних умовах його функціонування необхідна взаємодія всіх ресурсів, яка призводить до виникнення затрат. Тому, досліджуючи процес виробництва, основна увага повинна фокусуватись на затратах,

оскільки, саме із здійснення затрат починається виробництво.

II. Постановка завдання. Метою написання статті є дослідження теоретичних питань про сутність затрат, виникнення яких відбувається у процесі виробництва.

III. Результати. На різних етапах розвитку речовий зміст затрат виробництва має різну суспільну форму. В умовах традиційного простого товарного виробництва затрати вимірюються вартістю спожитих засобів виробництва.

В розширеному товарному господарстві фонд індивідуального споживання виробника набуває форми змінного капіталу, витраченого для залучення робочої сили. Цей фонд виступає не тільки як категорія розподілу, тобто частина національного доходу, а й як категорія виробництва, а саме: частина авансованого капіталу. Перетворення фонду споживання на змінний капітал є передумовою поєднання елементів: вартість засобів виробництва та робочої сили в одній категорії «витрати виробництва». Тому соціально-економічна сутність витрат виробництва полягає у тому, що вони відображають виробничі відносини з приводу витрат капіталу, а не праці на виробництво продукції.

У дослідженнях представників політичної економії можна виділити два підходи до розуміння процесу виробництва. В основі першого з них лежить усвідомлення його з позиції трудової теорії вартості, засновниками якої вважають Петті У. та Буагільбера П. Згідно з їх положеннями, людська діяльність є єдиним джерелом вартості. Згідно з цим учені вважали, що витрати підприємства слід розглядати як сукупність спожитих у процесі виробництва засобів виробництва (сировини, матеріалів, палива, енергії, устаткування тощо) та необхідної праці робочої сили, які визначають, скільки коштує підприємству виробництво і реалізація товару (продукту) [1, 45]. Проте теорія вартості класичної школи політичної економії має суттєвий недолік, який полягає в тому, що вартість сукупного суспільного продукту зводять лише до величини заробітної плати та засобів виробництва, у зв'язку з чим зменшується вартість постійного капіталу.

Другий підхід до розуміння вартості і витрат базується на поширеній західній літера-

турі представниками австрійської школи теорії граничної корисності, засновниками якої є маржиналісти Менгер К., Джевонос У., Вальрас Л. Згідно з їх теорією, ринкова ціна товару визначається не суспільно необхідними витратами праці, а рівнем насичення потреби в ньому, корисності останньої одиниці запасу певного виду товарів [2, 48]. Досягши значних успіхів в аналізі технологічного способу виробництва, економічних відносин між людьми, маржиналісти, однак мали такий суттєвий недолік: перебільшували значення суб'єктивної мотивації у створенні вартості.

Нового розвитку теорія граничної корисності набула у працях таких учених неокласичної економічної теорії, як Візер Ф., Бем-Баверк Е., Віксел С., Кларк Дж., Менгер К. та інших. Вони зазначали, що вартість товару є результатом виробничої діяльності, у процесі якої кожний з використаних чинників виробництва (праця, земля, капітал) робить внесок у її створення, а величина вартості вимірюється граничною корисністю одного з цих факторів при постійній величині двох інших.

Ідеї класичної школи політичної економії розвинув Карл Маркс, який, зокрема, наголошував на важливості моменту обміну в теорії вартості: власне обмін є істотною умовою визначення вартості товару, його реалізації, перетворення продукту праці на товар. Також він виокремив поняття середньої вартості товару, яка визначається суспільно необхідним робочим часом. Одночасно в теорії К.Маркса був суттєвий недолік: джерелом вартості він вважав тільки працю найманих трудівників, не беручи до уваги праці підприємців.

Зважаючи, отже, на такі різні підходи у розв'язанні поставленої проблеми, тут, очевидно, слід підтримати думку про суспільно необхідні витрати і корисність з двома лезами ножиць, яке як своєрідне порівняння навів Маршалл А.: «Ми могли б з однаковою правдою сперечатися про те, регулюється вартість корисністю чи витратами виробництва, і про те, верхнє чи нижнє лезо ножиць розрізає аркуш паперу» [2, 38]. Це означає, що згідно з функціональною теорією ринку зазначені теорії граничної корисності і трудової вартості є окремими складовими єдиного цілого.

Власне, така позиція дає можливість зробити висновок про те, що спільною ознакою

для теорії трудової вартості і граничної корисності є трактування виробничого процесу як взаємодії трьох основних його чинників, і як наслідок складу затрат, що виникають в його процесі. Так, зокрема, у своїх працях Карл Маркс розглядав витрати як витрати на матеріали, паливо, амортизацію засобів праці, на заробітну плату. Крім того до них він додавав витрати на заробітну плату працівників торгівлі (гуртової і роздрібною), утримання торгівельних підприємств, транспорт і тому подібне. Першу групу витрат учений називав витратами виробництва, а другу – витратами обігу. При цьому він не враховував ринкові ситуації, несприятливі обставини тощо [3, 83]. Іншої точки зору дотримуються такі представники політичної економії, як П. Самуельсон, К.Р. Макконелл, С.Л. Брю, які трактують витрати в зв'язку з рідкісним використанням ресурсів і можливістю їх альтернативного застосування. Це означає, що економічні витрати на певний ресурс, який використовується у виробництві, дорівнює його вартості при найбільш оптимальному способі його використання.

Також слід зважати на обмеженість ресурсів, тобто підприємство повинно обирати один ресурс на користь іншого. На це наголошує у своїх дослідженнях П. Самуельсон: «Економіст розуміє, що причиною деяких найважливіших затрат є те, що людина діє саме так, а не інакше, і тому їй доводиться свідомо жертвувати певними сприятливими можливостями» [4, 336]. Підтвердження цього находимо в «Економічній енциклопедії» де витрати виробництва трактуються як спожиті в процесі виготовлення продукту виробничі фонди підприємства. Часто під виробничими витратами суспільства розуміють усі витрати праці (живої та уречевленої), пов'язані з виготовленням продукту (тобто поняття виробничі витрати ототожнюється з поняттям вартості товару), а під виробничими витратами підприємства – витрати, що складаються з вартості спожитих засобів (с) і витрат на оплату праці (v). Таке трактування позбавлене логічної послідовності. Якщо під виробничими витратами розуміти все те, у що обходиться для підприємства виготовлення продукту, то на підставі єдності цілого й частини (підприємство є первинною ланкою суспільного виробництва) таку саму структуру повинні мати й суспільні витрати

виробництва, тобто $k = c + v$. І навпаки, якщо виробничі витрати суспільства виступають як вартість, то й виробничі витрати підприємства повинні мати ту ж саму будову: $W = c + v + m$, адже вартість створюється тільки на підприємствах. Поза ними виробництва не існує.

Слід зазначити, що вартість і виробничі витрати – не синоніми, а різні економічні категорії, не залежно від того, йдеться про суспільні чи індивідуальні виробничі витрати. Вартість утворюється на основі відносин виробництва, а виробничі витрати – відносин виробничого споживання, що чітко виражено загальною формулою коловороту виробничих фондів: $\Gamma - T < \dots V \dots T^1 - \Gamma^1$. З одного боку, в наслідок взаємодії засобів виробництва і робочої сили відбувається споживання виробничих фондів, а з іншого, – внаслідок цієї взаємодії як творчої сили виготовляється товар, створюється нова вартість. Споживання виробничих фондів і є тим процесом, на основі якого формуються виробничі витрати. Тому до цих фондів належить усе, у що обходиться підприємству виробництво продукту. Виробничі витрати у розрахунку на одиницю продукції є собівартістю продукції [5, 203].

Таким чином, з одного боку, витрати виробництва становлять собою певну частину сукупного суспільного продукту й об'єднують дві функціонально різні частини вартості: вартість спожитих засобів виробництва (предметів і засобів праці) і вартість необхідного продукту, тобто життєвих засобів, необхідних для відтворення робочої сили. Зазначені частини забезпечують повторення процесу виробництва у межах відшкодування затрат, який називається простим виробництвом. Третя частина вартості становить собою додатковий продукт суспільства, який використовується для розширення виробництва і задоволення інших суспільних потреб. З іншого боку, витрати виробництва є не чим іншим, як сукупністю живої і минулої (уречевленої) праці. Вони вимірюються часом, що необхідний для виробництва продукту у певних економічних умовах.

Треба зазначити, що українська економічна теорія тривалий час трактувала витрати, виходячи із вчення Карла Маркса та його послідовників, за яким сукупні витрати живої й уречевленої праці становлять вит-

рати виробництва і вимірюються кількістю суспільно необхідного часу (часу необхідного на виробництво продукції у певних економічних й організаційно-технологічних умовах). Тим часом зарубіжна економічна наука при трактуванні витрат опиралась на теорію чинників виробництва і граничної корисності.

Слід зауважити, що трактування витрат в політичній економії відрізняється від їх розуміння у бухгалтерському обліку. В економічній науці витрати формуються, виходячи із суми грошових коштів, які необхідно сплатити за той чи інший ресурс. Такої думки дотримується, зокрема, Дж.М. Кейнс: «Економісти відносять до витрат усі платежі – зовнішні та внутрішні, зараховуючи до останніх і нормальний прибуток, необхідний для того, щоб залучити й ресурси у межах даного напрямку діяльності» [6].

В економічній літературі існують різні думки щодо визначення змісту поняття «витрати», «затрати». Серед них слід виокремити труднощі при перекладі українською мовою праць російських учених – економістів таких понять, як «затраты», «расходы», «издержки», що часто призводить до спотворення їх суті. Російський економіст Каверіна О.Д. справедливо зазначає, що «у вітчизняних наукових, навчальних і нормативних виданнях для позначення понять «використані ресурси» або «гроші», які необхідно сплатити за товари і послуги, використовується три терміни, відмінності яких і застосування строго не визначені» [7, 60]. При цьому дослідниця пояснює, що така ситуація має місце у зв'язку з відсутністю строгого розподілу витрат залежно від принципу відповідності доходів і витрат.

У працях економістів англійських країн використовують, крім терміну «витрати», ще й терміни «затрати», «витрати обігу» та деякі інші, що мають різне значення. Наприклад, професор Гарвардського університету Роберт Н.Ентоні у книзі «Самовчитель з бухгалтерського обліку» визначає їх так:

– якщо підприємство придбає товари або платить за послуги, говорять що мають місце витрати обігу (*expenditures*);

– витрати (*expense*) мають місце тоді, коли використання ресурсів пов'язане з основною діяльністю підприємства. Витрати розглядаються як зменшення суми капіталу в резуль-

таті використання ресурсів за звітний період. Таким чином, витрати обігу мають місце тоді, коли ресурси придбавають, а витрати коли ресурси витрачають;

– затрати на виробництво (*product costs*) становлять собою затрати, пов'язані з виробництвом продукції;

– собівартість (затрати) (*costs*) – грошове вираження ресурсів пов'язаних із виготовленням продукції (робіт послуг);

– собівартість реалізованої продукції (*costs of sales or costs of goods sold*) – собівартість продукції, доходи від реалізації якої отримані протягом певного звітного періоду [8, 56].

Отже, використання проблемної термінології в англійських країнах розв'язано успішно. Так, зокрема, для відображення витрат грошових ресурсів, які не пов'язані з процесом визначення фінансового результату, використовують термін «*expenditures*», тоді як термін «*expense*» призначено для відображення витрат, пов'язаних з використанням ресурсів для тих чи інших цілей та обчислення фінансового результату. При цьому Ф. Вуд зауважує: «Під чистим прибутком розуміють різницю між обсягом продажу та витратами (*expences*), а не між сумами грошових коштів, що надійшли і були витрачені (*expenditures*)» [9, 139].

У сучасних українських наукових і навчальних виданнях використовуються терміни «витрати», «затрати» і «валові витрати». Згідно з Положенням (стандартом) БО 16 «Витрати», витратами визнаються або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені. Так, на думку Л. Нападовської термін «витрати», згідно з національними стандартами, означає використання (відтік) грошових коштів [10, 64]. Аналогічної позиції дотримується Р. Назарбаєва, яка зазначає, що «витрачені кошти на момент придбання виробничих запасів, засобів виробництва та інших ресурсів, за звичкою, можна назвати витратами, але з точки зору національних стандартів бухгалтерського обліку вони не визнаються витратами, оскільки на цьому етапі (етапі придбання) вартість придбаних ресурсів – це наявні активи, від використання яких очі-

кується отримання економічних вигод у майбутньому» [8, 53].

Під час передачі ресурсів виробництву та їх використання на виготовлення продукції (виконання робіт, надання послуг) у результаті витрачання одних видів активу утворюються інші їх види (з металу виготовляються деталі, які після складання утворюють готовий виріб). На нашу думку, витрачені ресурси на даному етапі ще не визнаються витратами, оскільки ані вибуття активів, ані зменшення власного капіталу ще не відбувається. Вартість матеріальних ресурсів переходить до складу затрат на виробництво, тобто з одного виду активів до іншого, й утворює фактичну собівартість виготовленої продукції (виконаних робіт, наданих послуг) або залишається у складі незавершеного виробництва. Відтак у системі управлінського обліку використання виробничих запасів на виробництво відносимо до затрат, а у фінансовому – не відносимо. Це пояснюється тим, що тільки після зіставлення вартості фактичних затрат з доходом, для якого вони були здійснені, затрати можна визнати витратами звітного періоду, в якому був отриманий такий дохід. Тому вартість використаних матеріалів у фінансовому обліку буде визнаватись витратами тоді, коли вироблена продукція буде реалізована.

У момент відпуску матеріалів не відбувається ні зменшення активів, ні збільшення зобов'язань, а лише трансформація одного виду ресурсу (матеріалу) в інший (незавершене виробництво). У випадку, коли списують з балансу реалізовану собівартість готової продукції (робіт, послуг), такі затрати вже не є активами для підприємства, оскільки готова продукція відвантажена, роботи виконані, послуги надані. Тому списані з балансу затрати визнаються витратами, оскільки стають справді витраченими ресурсами підприємства і зменшують суму отриманого від реалізації доходу а, отже, і розмір власного капіталу.

Таким чином, терміни «затрати» і «витрати» мають різний економічний зміст. Зокрема, термін «затрати» пов'язаний з формуванням собівартості продукції (робіт, послуг) у процесі виробничо-комерційної діяльності. Звідси, якщо розглядати поняття «затрати» і «витрати» з точки зору двох ознак, а саме: чинників виробництва і кінцевого фінансового результату, то поняття «витрати» є

більш загальним і включає у себе поняття «затрати», оскільки вплив на кінцевий результат здійснюється за допомогою використання певної кількості як виробничих, так і невиробничих чинників.

Українські вчені підходять до трактування понять «витрати», «затрати» значно ширше. Так, професор В.В. Сопко зазначає, що затрати формуються у результаті використання у процесі виробництва різних речовин та сил природи (праця (уречевлена), предмети праці, засоби праці). Грошовий вираз суми затрат на виробництво конкретного продукту визначає поняття собівартості. Зміст термінів затрати і собівартість поєднується в понятті затрати виробництва [11, 288]. Треба зазначити, що в умовах ринкових відносин затрати виробництва дорівнюють собівартості виготовленої продукції.

Власне, від собівартості продукції слід відрізнити затрати виробництва, які в вартісному вираженні відображають лише ті затрати, які робить конкретна одиниця господарства: підприємство, цех, бригада тощо [11, 289]. Крім цього, професор В.В. Сопко справедливо зауважує, що «затрати – це загальноекономічне поняття, котре характеризує використання різних за своїм характером і властивостями речовин та сил природи у процесі господарювання. Здійснюючи господарську діяльність, підприємства зазнають різних затрат» [11, 282]. Тому й застосування терміну «витрати» мусить здійснюватись при визначенні фінансового результату, тоді як при розгляді чинників виробництва і пов'язаних з ними затрачених ресурсів, які включаються в собівартість продукції і відносяться на рахунок «Основне виробництво», вживати термін «затрати». Варто конкретизувати, що поняття «затрати» й «витрати» становлять собою різні рівні узагальнення затрачених коштів підприємства, необхідні для здійснення різних видів його діяльності. Зокрема, поняття «затрати» відповідає першому початковому рівню абстрагування, а поняття «витрати» – другому, більш високому. На нашу думку, під витратами слід розуміти грошовий вираз використаних на виробництво продукції (робіт, послуг) матеріальних, трудових і грошових ресурсів за певний період, незалежно від того, припадають вони на готову продукцію, чи на незавершене виробництво.

Існування взаємозв'язку між поняттями «затрати» і «витрати» схематично представлено на рис. 1.

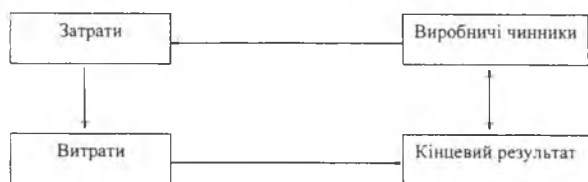

Рис. 1. Взаємозв'язок між поняттями «затрати» і «витрати»

З метою уникнення непорозумінь при перекладі російськомовної та англійськомовної літератури у застосуванні термінів «витрати», «затрати», вважаємо за доцільне дотримуватись такого варіанту:

– в управлінському обліку – затрати, що відповідають англійському терміну «expenditures» і російському «затраты»;

– у фінансовому обліку – витрати, що відповідають англійському терміну «expenses» і російському – «издержки, расходы»;

Щодо понять витрати виробництва і затрати на виробництво, то вважаємо, що економічний зміст цих понять, по суті, однаковий. Характер виробництва продукції не змінює суті й основ економічних відносин, оскільки продукція виготовляється як безпосередній суспільний продукт. Відповідно, затрати виробництва виступають перш за все як безпосередні суспільні витрати, що відшкодовуються із суспільного продукту. І в першому, і в другому випадках субстанція одна і та ж – втілена в продукті праці, що складається з перенесеної і заново створеної власності.

Отже, під затратами виробництва слід розглядати як узагальнений показник, на відміну від собівартості, що характеризує конкретний об'єкт. При цьому поняття затрати виробництва вживають, як правило,

стосовно затрат за їх призначенням, що рівнозначно поняттю собівартості готової продукції і незавершеного виробництва в розрізі калькуляційних статей. Таким чином, для цілей бухгалтерського обліку затрати необхідно розуміти як вартісне вираження усіх спожитих ресурсів, які необхідні для виробництва продукції (робіт, послуг).

IV. Висновки. Науковою новизною статті є визначення теорії щодо сутності та економічного змісту «затрат». Це сприятиме правильному застосуванню зазначеного поняття в бухгалтерській термінології.

1. Мочерний С.В. Основи економічної теорії. – К.: Видавничий центр «Академія», 1997. – 464 с.

2. Мочерний С.В. Економічна теорія: Посібник для студентів вищих закладів освіти. – К.: Видавничий центр «Академія», 1999. – 592 с.

3. Камаев В.Д. і др. Учень по основам економічної теорії. – М.: «Владос», 1994. – 384 с.

4. Самоельсон П. Економіка: Підручник. – Львів: Світ, 1993. – 496 с.

5. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1/ Редкол.: ...С.В.Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – С. 2002.

6. Шунеттер И. Теорія економічного розвитку: Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1982. – 450 с.

7. Каверина О.Д. Управленческий учет: Системи, методи, процедури. – М.: Фінанси и статистика, 2003. – 352 с.

8. Назарбасва Римма. Затрати чи витрати: чи є різниця?/Бухгалтерія. – № 23(594). – 7 червня 2004 року. – С. 56-

9. Вуд Ф. Бухгалтерський учет для підприємств. Часть 1.: Пер.с англ. – М.: Аскери, 1992. – 250 с.

10. Нападівська Л.В. Управлінський облік: Підруч. Для студ. вищ. навч. закл. – К. Книга, 2004. – 544 с.

11. Сопко Василь, Гуцайлюк Зиновій, Ширба Маркіян, Белько Микола. Бухгалтерський облік: Навчальний посібник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів. – Тернопіль: Астон, 2005. – 496 с.

The article shows the economic essence of the term «Spending». The alternative use of terms «spendings» and «costs» in the accounting system is proposed. Also, the connection between the terms is discussed.

Кондур О.С., Фучинська Н.Я.

АЛГОРИТМИ І ТЕХНОЛОГІЇ КОМП'ЮТЕНОЇ ОБРОБКИ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА БАЗІ СУБД MS ACCESS

У статті розглянуто питання застосування СУБД MS Access як альтернативного рішення при виборі програмного продукту для автоматизації бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємства, які по тій

чи іншій причині не використовують програмне забезпечення спеціального призначення.

Ключові слова: інформаційні технології, програмне забезпечення, комп'ютерні систе-